

ЖЕЉКО Ђ. БЈЕЛАЈАЦ*
Правни факултет за привреду и
правосуђе
Нови Сад

УДК 347.61/.64:343.8
Оригиналан научни рад
Примљен: 11.01.2015
Одобрен: 21.01.2015

НАМЕТАЊЕ ОЧИНСТВА КАО СПЕЦИФИЧАН ОБЛИК ДЕГРАДАЦИЈЕ ПОРОДИЧНИХ ВРЕДНОСТИ И ЗЛОУПОТРЕБЕ ПОВЕРЕЊА У БРАЧНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Сажетак: Живимо у времену пуном контрадикторности, које пред „модерног човека” ставља бројне изазове и искушења. Стање апатије, унезверености, бездушности и отуђења, допринело је да наша свакодневница буде испуњена стањем неизвесности која је све присутнија у животу данашњег човека. Тај талас који је захватио човечанство на планетарном нивоу, неминовно увлачи друштво у глобалну кризу морала, што се у новонасталим околностима одразило и на породицу као основну ћелију друштва, а самим тим и на брак као друштвену, верску и законску заједницу између две особе. У том контексту, дошло је до деградације породичних вредности, нарочито у погледу злоупотребе поверења у брачној заједници, која нажалост није успела да се одупре прималним нагонима који скривају нељудске механизме, непримерене постигнутим и усаглашеним хуманим цивилизацијским стандардима. У овом раду ћу се из разлога целисходности усредсредити на само један сегмент девијантног понашања, у породици, односно у брачној и ванбрачној заједници и то кроз образац „понашања” појединих мајки, који сам назвао „наметање очинства” и оквалификовао као савремени, перфидни, злочин без казне, почињен од стране биолошког или социјалног женског родитеља детета (потомка). Истовремено покушавајући да укажем да себичност, похлепа и индолентност, представљају само део симптоматологије душевне оболелости друштва, где се банализује људскост, а промовише отуђеност од вредности и патолошка амбивалентност.

Кључне речи: наметање очинства, отуђење човека, породичне вредности, функционална породица, дисфункционална породица, аморалност, кривично дело, кривичноправни систем

Увод

У мноштву научних радова који се објављују и третирају, мање - више на идентичан или сличан начин, феноменолошка и етиолошка обележја од-

* zdjbjelajac@gmail.com

ређених појава у друштву, тешко је запазити неки „новитет” који би подстакао моју знатижељу као научног радника, и истовремено допринео сопственом, али и ширем освешћивању и подизању колективног нивоа свести о реалном стању емотивне осакаћености друштва. Истини за вољу, и моја маленкост се добрим делом утопила у ту „научну колотечину”. Међутим, прихватање несавршености у сопственом научном раду и трагање за темама које у перспективи могу дати допринос одређеној научној области, уз продубљивање и размену диферентних размишљања и ставова, јесте тенденција сваког искреног, добронамерног, али и знатижељног научног прегаоца.

Човечанство је кроз своју дугу историју пролазило кроз трауматична и болна искуства. Стога је било за очекивати, да људи као разумна бића на овом степену развоја цивилизације, искористе импозантан помак у научно-технолошким достигнућима за афирмацију демократије, социјалне правде и уопште хуманијих услова живљења. Међутим, створила се једна апсурдна, али најалост стварна парадоксална ситуација. Упоредо са револуционарним променама које су оствариле немерљив утицај на све аспекте живота и рада савременог човека, порастао је и ниво отуђења међу људима. Та „пандемија” је евидентно захватила човечанство на глобалном нивоу, па је дошло до појаве отуђења и код оних који су у нашем непосредном окружењу. Породица као основна ћелија друштва, запоставила је традиционалне вредности синергије и блискости „директног” односа, не остављајући простора за емпатију, брижност и осећајност, што се напослетку одразило на стабилност породице и брака.

Да савремено отуђење човека од човека, нема само нехумани, већ и деструктивни карактер, покушаћу да образложим кроз анализу једног непримереног социопатолошког феномена, заступљеног у брачној и ванбрачној заједници, а који сам назвао „наметање очинства”. Уједно ми је намера да скренем пажњу не само научној, већ и широј јавности, на моралну изопаченост, поквареност, подлост и суровост особа починиоца ових злодела, демистификујући њихов бездушни карактер, који деградира свету и најузвишенију улогу мајке, предодређену да је красе племените особине присности, оданости, привржености, топлине и разумевања, према својим ближњим.

Отуђеност човека од човека као образац савременог живљења

Тенденција да се људске вредности и идеали у које су многи наивно веровали, устале у савременом „хуманом друштву”, доживела је пораз. И те истине морамо бити свесни. Ти визионарски циљеви очито су били толико далеки и недостижни, да се морамо запитати, како је човечанство после хиљада година цивилизацијског развоја, нарочито сада у ери глобализације и научнотехнолошког напретка, дошло до стања безнађа, безизлазног „ропства”, отуђења човека од човека, али и отуђења човека од природе. Озвереност људи је њихова узајамна отуђеност када су они отуђени једни од других као звери, као животиње. Отуђеност је отуђеност од других личности. То је унутрашње непризнавање „другог”, одрицање у њему личности, што значи однос према

другом човеку као према животињи која не поседује дар бесмртне личности. Отуђеност је корен и суштина трагедије света. Отуђеност у људима није њихово нормално стање, већ је последица њиховог грехопада. Откако се човек заразио отуђеношћу, његова воља је постала врло склона греху. Кроз грех је ушла у свет смрт. Као последица грехопада и разорне рушилачке склоности која је ушла у човекову природу, појавиле су се болести, страдања и смрт која одваја тело од душе. Отуђеност стоји иза сваке греховне страсти, она представља позадину за страсти и извор с којег се оне хране. Отуђеност је присутна како у грубим страстима (гнев, блуд), тако и у перфиднијим (среброљубље, славољубље, самољубље, стомакоугађање). Отуђеност је узрок међусобног неразумевња међу људима. Догађа се, на пример, да неки човек покушава да нешто објасни другом, а овај никако не може да схвати смисао његових речи, иако обојица говоре истим језиком. Отуђеност је узрок хладноће, помрачености и окорелости срца, равнодушности према ближњима, равнодушности према духовном. Она је узрок лукавства, претварања (глуме) и извештачености у људима.¹

Са сигурношћу се може потврдити, да „отуђеност човека од човека”, напослетку и јесте један од водећих разлога зашто људи чине разна злодела о којима свакодневно можемо слушати. Неки људи, напосто, не поседују способност обуздавања да не чине зло. Често се догађа да наизглед обични, мирни људи које свакодневно виђамо у својој средини почине стравичне злочине. Зашто се то догађа? Зашто људи чине зло и другима наносе бол?²

Човек једноставно више нема времена за другога већ се константно окреће у круг, унутар вртлога сопствених интереса у којем често не бира средства како би постигао своје себичне циљеве.³ Удаљавајући се од других, човек се заправо дистанцирао и од самог себе, а самим тим и од суштине свог постојања. Несвакидашња злодела која се чине, попут неких „невидљивих злочина”, разарају породицу и „убијају душу”. Она су продукт деструкције, према којој постоји толеранција заједнице, а самим тим и уопште неоправдано изостаје адекватна реакција друштва.

Афирмација породичних вредности

Резултат разорених породичних вредности, је очигледно „замућено огледало” савременог друштва, које без јасних контура и визије, само наизглед корача напред, а у бити врло често стагнира или хода уназад. На питање, да ли знамо које су најзначајније породичне вредности и колико се трудимо да их

¹http://www.pravoslavniodgovor.com/Svet_oko_nas/pokusaj_razotkrivanja_Apokalipse/otudjenost.htm/25/11/2014.

² Жељко Бјелајац, „Алијенација човека у ери научнотехнолошког развоја и глобализације као узрок пораста и разноликости организованог криминала”, *Култура полиса*, год. XI (2014), бр.25, Култура – Полис, Нови Сад, стр.385-396.

³ Никола Кнежевић, „Ропство савременог човека или илузија слободе”, <http://blog.b92.rs/text/6545/Ropstvo-savremenog-coveka-ili-iluzija-slobode/29/11/2014>.

поштујемо, невољно и конфузно одговарамо. Човек, премда је разумно биће, несвесно је срушио своју прву линију одбране - своју породицу.

Породице које поштују одређене одабране вредности, јаке су, а њихови чланови су блиски, а управо та блискост им омогућава да када се члан породице сусретне са проблемима у животу, има сигурну базу којој се може вратити. Јака и постојана породица основ је за изградњу самопоуздања њених чланова, кроз неговање породичних вредности, као што су:⁴

- Осећај припадања – Битно је да се сваки члан породице осећа вољеним, да се осећа да припада породици и да је битан члан те своје заједнице и при том да увек зна да у истој има сигурно уточиште.
- Флексибилност - Невољност да се направе неки уступци доводе до тога да су чланови породице несрећни и озлојађени. Више флексибилности у доношењу одлука усрећиће чланове породице, јер ће се сви осећати као да су учествовали равноправно у доношењу одлука, а не као да им одређени чланови породице диктирају живот.
- Поштовање - Шта значи поштовати чланове своје породице? Људи имају различите представе о овоме. То на пример може бити када се при доношењу одлука узимају у обзир и осећања, мишљења и преференције свих чланова породице. Такође, поштовање може да значи и прихватање и уважавање свачијег мишљења, осећања и доприноса породици као целини.
- Искреност - Бити искрен је основа сваке везе односно сваког односа који заснивамо у животу. Без искренности, не може се формирати озбиљан и дубок однос који ће да траје. Искреност се подстиче тако што се вежба стрпљење и поштовање према члановима породице када они признају да су негде погрешили или нешто лоше учинили.
- Опраштање - Изабрати да се опрости некоме ко се о вас огрешио је једна од најбитнијих одлука које свако мора да донесе. Кључно је да оно што једном одлучимо да опростимо не спомињемо касније у будућности као аргумент против особе која је раније направила ту грешку.
- Великодушност - Треба давати без размишљања шта ћемо добити за узврат. Ова вредност ствара одговорне људе који ће у будућности доприносити заједници. Кроз великодушност ми градимемо емпатију, јер на тај начин размишљамо више о томе шта другоме треба. Бити великодушан не значи просто давати новац некоме коме је он потребан, већ подразумева улагање времена, љубави и пажње.
- Знатижеља - Деца су природно знатижељна, али многа кроз одрастење изгубе овај „истраживачки дух”. Јако је битно охрабривати и усмеравати нашу децу, али и нас одрасле, да будемо знатижељни у вези са стварима.
- Комуникација - Комуникација је пре уметност, него наука. Неспособност да се комуницира ће највероватније довести до незадовољства и неспоразума. На тај начин мале ствари прерасту у огромне и тада их је теже решити.
- Одговорност - Одговорност је нешто што се учи. Деца која се науче одговорности израстају у одговорне људе.
- Традиција - Традиције су оно што породицу чини посебном и другачијом од других. То су ствари које само та породица ради на одређен начин и на тај начин се њени чланови повезују и тако се ствара осећај припадања и заједништва.

⁴ <http://www.021.rs/Zivot/Porodica/Deset-osnovnih-porodicnihvrednosti.html/29/11/> 2014.

Наравно, наведеним вредностима не исцрпљује се сет традиционалних породичних вредности, којих има много. Породица је наравно, елемент друштвене структуре и основ свега и уколико она није стабилна, то нам се одражава на сам живот. Породица у бити може бити срећна или несрећна, међутим она је најважнија, ми њој припадамо, део смо ње и када нам буде „ускраћена” реагујемо на крајње асоцијалан начин.

Специфичности функционалне и дисфункционалне породице

„Постојање здраве и посвећене породице предуслов је постојања здравог и напредног друштва.”⁵ Породица је темељни фактор развоја, младе, здраве, друштвено одговорне, социјално прихваћене и отпорне личности. Сви чланови породице налазе се под сталним и разноврсним утицајима како социопсихолошким тако и биолошкорепродуктивним, економским и правним. Проф. др Зорица Кубуровић када говори о породици и њезином утицају на своје чланове каже: „Свакако сматрам да је породица примарна и незамењива у формирању личности и да под тим темељима постоји и опстаје све што има везе с човеком и друштвом. Породица има моћ, још увек, да врши селекцију информација и да их прилагођава и живи по неком властитом кључу”.⁶ Када пођемо од дефиниције у праву која о породици говори као „основној јединици друштва, у којој супружници, деца, ванбрачни партнери и остали сродници, живећи у заједници живота, стварају природне и правом утврђене услове за развој и благостање свих чланова породице, а посебно деце”,⁷ приоритетно се намеће закључак о снази и утицају породице на нормално и социолошки прихватљиво понашање свих њених чланова и њезин позитиван утицај на здраво одрастање деце и њихов правилан развој као личности.

Породицу можемо поделити на функционалну и дисфункционалну. Функционалну породицу детерминишу: љубав, топлина, сигурност, поверење, заштита, нежност, помоћ, подршка, разумевање, саветовање, објашњавање, толеранција, васпитно вођење, сарадња, припадност, материјални и социјални статус, идентитет, уважавање, самоуважавање. Дисфункционалну породицу одређује и карактерише: недостатак љубави, несигурност, одбаченост, пресија, агресивност, напетост, непријатност, безвољност, апатија, негативизам, бежање у деликвентне групе, проституција, како одраслих чланова породице, тако и дечија проституција.⁸ Из оваквих одређења породице логично произлази да

⁵ Милан Почуча, Небојша Шаркић, *Породично право и породичноправна заштита*, Правни факултет Универзитета Унион и ЈП Службени гласник, Београд, 2011, стр. 61.

⁶ Зорица Кубуровић, „Религија и млади”, *Религија и толеранција*, Вол. 7, бр.12, ЦЕИР, Нови Сад, 2008, стр. 217-233.

⁷ Милан Почуча, *Породично право*, Правни факултет Универзитета Привредна академија, Нови Сад, 2010, стр. 42.

⁸ Проф. др Александар Милић, психолог и психијатар, поред датих дефиниција породице, пишући о поремећајима у понашању унутар породице наводи да је „у центру свих догађања, поред бројних фактора, личност и њена интеракција са социјалном средином која резултира повољним и/или неповољним животним ситуацијама. Социјална средина (социјални миље) делује на развој

здрава и функционална породица спречава у корену настанак предуслова који воде поједине чланове у девијантно или у крајњем случају ризично понашање. При томе је снажно изражен утицај одраслих особа у породици на децу.

Такође, дечије одрастање у породици, прати низ специфичности. Неке се огледају кроз:

- Учење од старијих;
- Прихватање ауторитета родитеља и његових ставова;
- Немогућност остваривања социјалних контаката ван породице без сагласности;
- Материјалну зависност од породице;
- Природна ограничења условљена чињеницом физичке и психичке незрелости.

Дакле, потпуно је природно и логично да дете прихвата све утицаје унутар породице, били они позитивни или негативни. Тек касније у старијим узрастима дете може формирати критички став о некима од њих. Јасно произлази, да здрава и функционална породица кроз међусобну љубав, разумевање, узајамно помагање, поштовање, превентивно утиче на правилно формирање мишљења и односа свих њених чланова према многим животним ситуацијама, биле оне повољне или неповољне. Исто тако дисфункционална породица коју карактерише одсуство било каквог саосећања, љубави, пажње, међусобне бриге и одговорности за здравље, живот, личну безбедност и нормалан развој деце, значајно подстиче настанак разних облика девијантног понашања.⁹ Коначно, најчешће као последица лоших брачних и породичних односа и сукоба, може да дође до развода родитеља,¹⁰ којим породица углавном престаје да постоји као заједница која пружа потпуну заштиту, размену осећања и друштвених искустава неопходних за развој детета. Последице по развој детета су јаче и патогеније уколико је дете млађе и уколико се развод одвија у осетљивијим фазама развоја. Деца, чији је претходни душевни развој био угрожен због лоших породичних односа, са разводом најчешће доживљавају нове повреде. Одговор детета на промену састава породице и губитак једног члана је раз-

личности: физичке конституције, способности, темперамента, карактера, потреба, интереса, схватања и ставова. Структура личности резултанта је деловања бројних фактора фамилиогенетских, социјалних (породице, школе, медија...); Александар Милић, *Етиологија насиља у породици као фактор основне превенције*, *Приручник за поступање субјеката заштите*, Гендер центар — центар за једнакост и равноправност полова, Бања Лука, 2008, стр. 29–30.

⁹ Жељко Бјелајац, Милан Почуча, „Место и улога религије и породице у развоју и превенцији проституције”, у: Жељко Бјелајац и Мина Зиројевић, ур., *Организовани криминалитет - Изазов XXI века*, Зборник радова са Међународне научне конференције, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2012, стр. 243–269.

¹⁰ У Србији се у 2013. години развело 8.170 парова, гласе званични подаци Републичког завода за статистику, и тај број је у односу на 2012. повећан за чак 11 одсто. Статистика говори да је просек година старости приликом развода брака за жене 39 година, а за мушкарце 43 године. Просечно трајање разведеног брака за 2013. годину је 13,4 године, што је дуже него у 2012. години, када је просек био 12,9 година, док највећи број разведених бракова чине бракови с децом (55 одсто), а након развода деца су у 78 одсто случајева додељена жени као старатељу. Разлози за овакав тренд су различити, а психолози појашњавају да је пуцање бракова последица урбанизације и новог времена у коме живимо, а у ком влада другачији систем вредности. Доступно на: <http://www.telegraf.rs/vesti/1136075-znate-li-nekog-ko-se-nije-razveo-alarman-tan-broj-propalih-brakova-u-srbiji>

личит, а као облици неповољних рекација су и агресивно, асоцијално и криминално понашања.¹¹ Код дисфункционалних породица, поремећени су и елементарни обрасци цивилизованих интерперсоналних комуникација, са искљученошћу емоционалних веза и међусобне привржености. У таквим породицама влада конфузност и дезорганизованост, а основни системи вредности су неусклађени и губе на значају. Међусобни конфликти постају до те мере изражени, да постају хронични облици са којима се живи и функционише у специфичној патолошкој равнотежи.

Значај подстицања адекватне заштите емоционалног живота деце

Данас се, с пуним правом, на алармантан начин, све више говори о могућностима адекватне заштите емоционалног живота деце, јер прикривени проблеми у емотивном животу деце, могу се одразити негативно и резултирати одређеним асоцијалним понашањима. Посебно је критичан период адолесценције. Сведоци смо да „адолесцентна култура насиља”, посебно осваја и прима се на неприлагођене и неприхваћене дечаке и девојчице, који не испољавају, већ крију и суздржавају емоције. Тај тињајући страх, са лебдећим питањима, како ће их неко разумети и како ће бити прихваћени, између осталог, за последицу има употребу алкохола, дрогирање, анксиозност, депресију, одбојност према школи, али и оно најтрагичније, повишену стопу самоубиства или улазак у криминалне кругове и бављење криминалом.

Емоционални живот индивидуе у својој бити, има основе и корене, који су стварани кроз међусобне односе, које је жртва имала са родитељима и осталим члановима породице, како у периоду детињства, тако и у периоду одрастања. Подразумева се да породична прошлост, детињство и доба адолесценције, врло често проведено у доброј мери у фрустрирајућем и одбацујућем окружењу, од утицаја је на касније биопсихолошко постојање особе.¹² Према „*attachment*” (приврженост) теорији развоја, искуство губитка, депривације, занемарености, утицај злоупотребе на дечији емоционални развој има дуготрајне последице на индивидуалне способности и изградњу задовољавајућих и стабилних односа, а такође и на њено/његово осећање самосвесности и самопоштовања.¹³ Родитељ који оличава најважнију фигуру за дете, ако демонстрира довољно поштовања за даљу индивидуалност и достојанство, учиниће да се дете осећа вредним и поштованим, развијајући самопоштовање, аутономију,

¹¹ Бојана Кеџман, „Психосоцијална породична патологија и делинквентност”, *Енграми*, вол. 29, бр.1–2, јануар–јун 2007, Клиника за психијатрију КЦС, Београд, 2007, стр. 29–39.

¹² ИОМ (International Organization for Migration), *Општи преглед психолошке подршке и услуга пружених жртвама трговине људима*, Приштина, 2003, стр. 4.

¹³ Џон Боулби (*John Bowlby*), је предложио „*attachment*” (приврженост) теорију развоја, верујући да је људска приврженост основа која омогућава детету у развоју да истражи свет. Са подршком у развоју, уз уобичајену приврженост за мајку или другог примарног староца, дете има способност да правилно организује елементе развоја, на кохерентан начин. Таква постојана приврженост је најмоћнија заштита против траума. John Bowlby, *Maternal Care and Mental Health*, Milbank Memorial Fund, New York, 1951.

контролишући и регулишући своје понашање и исказивајући своје мишљење. С друге стране свака значајнија нестабилност у релацијама кроз процес бриге о детету, било да је то физичка дистанца, нестабилност родитељског понашања, или физичка или емотивна злоупотреба, може ометати индивидуална осећања, што има могућност да прерасте до нивоа анксиозности или других психолошких проблема, понекад и у каснијим декадама живота.¹⁴ И заиста, у прилог овим чињеницама, говоре сведочења на хиљаде појединаца, који су прошли слична искуства. Интересантно је запажање, како појединци различито реагују на одређене догађаје који имају исту позадину. Неки реагују на драматичан начин, постају депресивни, анксиозни, конфузни, показују неотпорност према недаћама. Други издржавају, показују отпорност, рационалност и нормално расуђивање. Многи научници су покушавали и још увек покушавају да реше суштину слагалице, са једним конкретним питањем: Зашто се људи толико пуно разликују у својим емоционалним одговорима, у односу на падове и успоне у животу? Одговор би управо могао да лежи у раној фази детињства и биопсихолошког сазревања. Баш као што свака особа има јединствен отисак прста, свака особа има и гради јединствен емоционални профил, од кога зависи и начин емоционалне реакције, односно одговор на емотивне изазове.

Наметање очинства као социопатолошки феномен – студија једног карактеристичног случаја

Шира разрада ове проблематике само је привидна. Феномен који је у средишту пажње овог рада, и те како је у тесној вези са комплексним питањима која сам за сопствени укус можда и површно третирао. Но, истини за вољу, на овакав приступ посебно ме је инспирисало аутентично сведочење београдског адвоката и бившег судије др М.К., о свом клијенту, чију је анонимност, у духу кодекса адвокатске етике, морао да сачува. Тим пре, јер се ради о веома осетљивим питањима, која дубоко задиру у интиму и суштинске аспекте приватног и породичног живота.¹⁵

„Једног дана, пре више од једне деценије, грађанин А.К., средовечни, образовани и ситуирани човек из Београда, као и сваког другог дана, аутомобилом се с посла враћао кући. Запазио је поред пута, трудницу, у поодмаклој трудноћи која је једном руком придржавала стомак, а другом руком је безуспешно стопирала возаче који су је игнорисали. Васпитаван да помогне људима у невољи, зауставио је аутомобил, примио је трудницу која му је ван себе у једном даху објаснила да јој је пукао водењак, те да може сваког часа да јој почне порођај и да одмах мора у болницу. Не чекајући ни секунде, пошто је био у сличној ситуацији већ два пута, када је своју супругу возио да се породи,

¹⁴ ИОМ (International Organization for Migration), *Општи преглед психолошке подршке и услуга пружених жртвама трговине људима*, Приштина, 2003, стр. 4.

¹⁵ Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке, (Члан 8 – Право на поштовање приватног и породичног живота – Европска Конвенција о људским правима)

окренуо је возило и што је брже могао кренуо је ка најближем породилишту, на њезин захтев до ГАК „Вишеградска”. У току вожње приметио је да је реч о младој жени двадесетих година. Брзо је стигао до одредишта, позвао је дежурно особље, које је трудницу повело да амбуланте, а после пар минута и до сале за порођај. Остао је помало збуњен и изненађен таквим ненадним развојем догађаја, али је одлучио да сачека неког од медицинског особља како би предао торбу са стварима труднице, која се стицајем околности нашла на задњем седишту његовог аутомобила, а потом и у његовој руци. Већ је почео да губи стрпљење када је изашла намргођена медицинска сестра, која је узела без речи торбу, сугестивно захтевајући његову личну карту из процедуралних разлога. Махинално је из сакоа извукао новчаник, пружио личну карту, а потом сачекао пар минута да му се иста врати. Помислио је, па таква је процедура уобичајена, када неко доведе трудницу. Када је ушао у аутомобил промрмљао је себи у браду: „Гле, нисам стигао да питам, ни ко је? Ни како је? Али важно је да сам помогао”. С тим утиском и извесним олакшањем кренуо је кући, размишљајући о необичном догађају”... Задовољан што је учинио добро дело, испричао је супрузи цео догађај и она га је похвалила.

Од наведеног догађаја прошло је неколико месеци и А.К. је на њега скоро заборавио. Једног дана затекао је позив од матичара општине на чијој територији се налазило породилиште, и он је исти игнорисао бацивши га у корпу за отпадке. После готово годину дана, једног викенда, позвонио је поштар и донео „плаву судску коверту” од тада Окружног суда у Београду, са позивом да одговори на тужбу, којом је К.М. као законски заступник малолетног сина К.Н., тражила да се утврди да је он отац њеног малолетног детета, те да се обавезе на плаћање алиментације. Заборављајући на описани догађај, који никако није могао довести у везу са овом ситуацијом, на тренутак су га навеле мисли да је реч о нечијој неслааној шали или једноставно заблуди. Зашто? Живео је у хармоничној брачној вези са законитом супругом Ж.К и са своје двоје деце, ћерком Н.К.од 10 година и сином Д.К. од 12 година. Ипак, читајући тужбу, како је време одмицало, лагано је повезивао нити. Сазнао је да се ради о младој жени коју је одвезао до породилишта. Био је пренеражен, али не и уплашен. Уосталом он је најбоље знао да са рођењем малолетног тужиоца нема ништа. Искрен према свом брачном партнеру поверио се, о томе шта га је снашло, очекујући подршку и разумевања. Међутим, уследио је период отпора, раздора и неслоге међу супружницима и дистанце деце према свом оцу. Човек је био на рубу нервнoг слома, жигосан и анатемисан у свом непосредном окружењу.

Одласком у суд упознао се ближе са предметом, присетио се своје „хуманости”, али то је требало доказати, јер му и ближњи нису веровали. Напоследку, затражио је помоћ од адвоката. После три месеца било је заказано припремно рочиште, на коме је први пут, после готово две године, видео „аутостоपरку” којој је помогао. За њега је било потпуно несхватљиво, како се она тада вербално обрушила на њега, наводећи да ју је „завео и оставио”, при том, придобивши у моменту симпатије присутних Био је запањен и једва је чекао решење свог проблема.

У доказном поступку, извршено је ДНК вештачење узорака узетих од њега, малолетног тужиоца и његове мајке. Тужени је мирно чекао резултате вештачења. По мишљењу вештака несумњиво је утврђено да он није отац малолетног тужиоца, што је и очекивао. Специфичном анализом и тумачењем спермограма установљено је да спермограм одступа од нормалних вредности и указује на патолошки стерилитет. Уследио је још тежи шок. Према мишљењу лекара са таквим налазом немогуће је остварити родитељство, односно цитоморфолошка анализа ејакулата подразумева неспорну мушку неплодност.

С тим налазом не само да је пала неоснована „оптужба”, која му је променила из корена живот већ је доведено у питање и сопствено очинство. Шта да ради? Потиштен, збуњен, изморен и обесхрабрен, са овим доказима, уз помоћ адвоката, упознао је супругу, верујући да ће се догодити чудо, где ће га неко пробудити из тешког бунила и рећи да је све то ружан сан. Међутим, десило се признање и крај...

Епилог:

Трудница, студенткиња из унутрашњости, која потиче из патријархалне и конзервативне средине, признала је да је злоупотребила хуманост једног човека, како би ублажила „сопствени линч” породице и непосредног окружења, које је посебно осетљиво на рађање детета непознатог биолошког оца (тзв. „копиле”). Знала је да јој са ванбрачним дететом нема повратка назад у родитељску кућу. Искључиво из тог разлога је код медицинских радника пријавила као оца детета, непознатог човека који јој је пружио безрезервну помоћ. Из излагања њеног пуномоћника као и тужбе дало се закључити да је она у међувремену, као тужиља, сазнала све о туженом. Тужени и његова супруга, били су материјално обезбеђени, обоје интелектуалци). Док је тужиља била „вечити” студент из малог места у провинцији, која је као „илегалац” боравила у студентским домовима.

Супруга је признала да са својим законитим супругом дуже време није могла да затрудни, а да то сазнање није поделила са њим. Периодично је наводно одлазила код својих родитеља, гастарбајтера у Немачкој, где је ступала у интимне односе са својим бившим момком, који је живео у непосредној близини њених родитеља, са којим је обновила везу и са којим је затруднела, а потом се вративши код супруга такво своје стање представила као брачни „подухват”, злоупотребљавајући супругово безгранично поверење. Супружници су се споразумно развели. Деца су отишла да живе са мајком, код њених родитеља у Немачкој. Бивша супруга А.К.се након тога врло брзо опет удала.

Жртве - деца: Деца су доживела својеврсну траума са дубоким последица по њихов ментални, емотивни и физички склоп. Мајка им се три пута удавала и имала између тих бракова више веза. На њих није обраћала пажњу, а мушкарци са којима је била су их игнорисали. Њих двоје су у том период више времена проводили код бабе и деде. Њихов биолошки отац није хтео за њих ни да чује, никада га нису нити видели нити упознали.

Жртва - А.К.: Остао је да живи са дубоком траумом, усамљен и разочаран у живот и људе. Психички је „пукао” и годинама се лечио, али здравствено стање му се веома споро побољшавало. Остао је у контакту са „наметнутим” децом којој је подарио сву љубав овог света. Никада није престао да их воли и никада није прекидао везу са њима. Телефонски позиви, писма и ретки тајни сусрети, како је говорио одржавали су га у животу. После осам година, када су постала пунолетна, одрасла деца су убрзо препознала сву бездушност и свирепост мајке и вратила су се да живе са својим „оцем” према којем нису могли потиснути љубав и поверење стварано годинама. Њиховој срећи није било краја.

Друштво и правосудни систем: Показали су висок степен толеренције према овом несвакидашњем злочину. Трудница и жена остале су некажњене. Човеку који је показао све људске вредности, надасве хуманост, а потом преживео болна трауматска искуства и недужној деци, није пружена никаква морална и правна сатисфакција.

Наведени пример је по много чему посебан и карактеристичан. Његова експозиција, заплет, кулминација, перипетија и расплет, нас подсећају на трагедију појединих људских судбина, али истовремено не дају нам за право да помислимо како је реч о индивидуалним, изолованим и херметички затвореним случајевима, које сплет одређених околности извуче на светлост дана. Напротив, има и других сличних случајева где супруга, под притиском савести, на пример на самрти призна свој грех. Такве су ситуације, нажалост, забележене у нашем ближем или ширем окружењу.

У ДНК лабораторији Института за судску медицину у Београду, годишње се обави око 250 тестова спорног очинства, а резултати показују да сваки трећи тестирани мушкарац није отац детета. Статистике показују да практично око 80 мушкараца који се тестирају у тој лабораторији добију резултат који заправо искључује њихово очинство. На годишњем нивоу, то је практично сваки трећи тестирани мушкарац. При интерпретацији ових статистика не смемо заборавити да се оне односе на особе које већ имају неки разлог да сумњају у своје очинство, па стога и долазе на тестирање.¹⁶ Чињеница је дакле, да се ради о прикривеној и невидљивој појави, која ако би се широко „тестирала” може да укаже на поражавајуће резултате, са ширим реперкусијама по друштво, али уједно и да дезавуише улогу супруге и мајке као традиционалног стуба породице.

Да ли за аморалност чина „наметање очинства” треба да постоји алтернатива кривичном гоњењу?

Када се каже за неку особу да је не/морална, онда се под тим подразумева, да та особа не поступа или поступа, у духу успостављених моралних начела које диктира одређена друштвена средина. Међутим, веома често, у

¹⁶ <http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/beograd-svaki-treci-muskarac-koji-ide-na-dnk-analizu-nije-otac-deteta/25561.p/15/01/2015>.

свакодневnoj комуникацији, у употреби је и термин „аморалан”. Тај појам би могао означавати, да особа која се назива аморалном, нема развијену свест о моралу/етици заједнице којој припада, односно чији је члан. Та особа је заправо на граници да се назове социопатом, јер не разуме основне цивилизацијске норме, које човека, као разумно биће, напослетку и разликују од животиње. Неморална особа, дакле, свесно крши моралне стандарде, због различитих мотива, при том може испољавати или не, неки облик гриже савести. Насупрот томе, аморална особа демонстрира тотално одсуство свести о неком свом чину и о томе колико се исти коси са људким понашањем. Код такве категорије људи постоји потпуни раскорак са моралношћу. То је њиховом менталном склопу, особина страна, недоступна и наразумљива, до те мере да их многи стога и називају социопатама. Код таквих особа је искључена свест о разумном понашању. Заправо, подстоји одсуство свести о неопходности рационалног односа према животу и свом окружењу, људима и ситуацијама, а самим тим, подразумева се и према својој породици.

Чином наметања очинства, починилац показује емотивну равнодушност, бездушност, отуђење или боље рећи емотивни инвалидитет. То није „недело” које се завршава даном почињања, већ има „продужено дејство” и специфичан карактер, као да се свакодневно почињава у односу на жртве, тј. „наметнутог родитеља”, децу, ужу и ширу породицу, носећи им интензиван и трајан душевни бол.

Како се овде неспорно ради о делу са умишљајем, које се заснива на вољи и савести, где особе починиоци тог дела дезавуишу породичне вредности, ниподаштавају брак као друштвену, верску и законску заједницу између две особе, носећи душевни бол другима са тешким последицама по њихов живот и здравље, а нарочито деци, чији емоционални живот мора бити под режимом посебне заштите, адекватна реакција друштва, без алтернативе мора бити кривично гоњење и санкционисање.

Зашто „наметање очинства” као дело треба инкорпорирати у кривичноправни систем Републике Србије

Ни у једном правном систему, порекло брачног детета од оца не утврђује се у сваком конкретном случају, већ се претпоставља да је отац брачног детета муж мајке детета, који је са њом био у браку у време рођења или зачећа детета. Оваква претпоставка обухвата и биолошку и правну страну питања порекла детета од оца. С биолошког становишта посматрано, очинство није тако евидентно као што је видљиво материнство, с обзиром на то да зачеће детета, за разлику од трудноће и порођаја, није чињеница која је очигледна и која може бити непосредно и несумњиво позната трећим особама. Биолошка истина о зачећу детета, једном речју, не може се узимати у обзир на начин на који се то чини када је у питању рађање детета. Због тога право само претпоставља да је отац детета муж његове мајке у време његовог рођења или зачећа. С друге стране, у највећем броју случајева у животу правна претпоставка о очинству мужа мајке детета биће потврђена и чињеницом његовог биолошког очинства,

јер је брак потпуна животна – а тиме и сексуална – заједница мушкарца и жене. Да се, дакле, нешто што најчешће или редовно бива у животу не би утврђивало у сваком поједином случају, корисно је послужити се техником правне претпоставке и учинити утврђивање брачног очинства једноставнијим и ефикаснијим.¹⁷ Међутим, оваква уопштена становишта, нас не ограничавају да правни сиситем, односно кривичноправни систем прилагођавамо у складу са „духом” динамичног времена у којем живимо.

Познато је да се у појмовном погледу кривично дело, одређује као радња човека која је у закону предвиђена као кривично дело, која је противправна и скривљена. Тако одређен појам кривичног дела састоји се од четири конститутивна елемента, при том, дело човека, предвиђеност у закону и противправност, сматрају се објективним, а кривица субјективним елементом.

Први конститутивни елемент кривичног дела јесте то да оно мора бити дело човека, с тим, кривично дело неће постојати онда када је починилац кривичног дела, лице које је млађе од 14 година, јер не постоји објективни услов (узраст) да би се то лице могло сматрати одговорним. Други конститутивни елемент, односи се на то да је дело предвиђено у закону као кривично дело, што подразумева да се сужава круг противправних понашања на она противправна понашања која су проглашена кривичним делом. Противправност, као трећи конститутивни елемент се обично разуме, као кршење неког прописа људском радњом, премда постоје правни основи који могу искључити противправност (крајња нужда, нужна одбрана, обављање службене дужности, итд.). Напоследку, као последњи елемент кривичног дела наводи се виност или кривица, која се схвата као психички однос учиниоца према делу које је извршио и за које му се може упутити социјалноетички прекор и која се може различито степеновати, на пример као нехат или умишљај, што је од значаја приликом одмеравања казне.

Радња „наметање очинства” или боље речено дело „наметања очинства”, као шири појам, који егзистира у нашој кривичноправној теорији, обухватајући сем радње и последицу, као и узрочну везу између радње и последице, у свим својим суштинским и садржајним елементима „завређује” да буде кривично дело. У датом контексту се подразумева и опсег друштвене опасности, које ово дело ствара, као материјални елемент, што је у претходним поглављима сугерисано зашто ово дело уопште треба прогласити кривичним делом, и то са пуном прецизношћу.

Резултати и дискусија

Кривични законик Републике Србије,¹⁸ нема јасну и недвосмислену одредбу која би дефинисала ову проблематику. Међутим, Глава деветнаест, која

¹⁷ Марија Драшкић, „Оспоравање и утврђивање очинства пресудом на основу признања: Незаконита пракса београдских судова”, *Анали Правног факултета у Београду*, год. LV, 1/ 2007, стр. 120–135.

¹⁸ Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

се односи на „Кривична дела против брака и породице”, садржи Члан 192. насловљен као „Промена породичног стања”, који је за ову тему веома интересантан, а који гласи:

„Ко подметањем, заменом или на други начин промени породично стање детета, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Ко заменом или на други начин из нехата промени породично стање детета, казниће се затвором до три месеца.”

Сам назив, али и одредбе овог члана, на прилично конфузан и недоречен начин, детерминишу овај проблем, до те мере, да могу да „заведу”, погрешно усмере и унесу забуну, не само код неупућених појединаца, већ и код стручне јавности. На пример, уважена проф. др Наташа Делић, написала је: „У случају да се дело врши подметањем то може бити и мајка детета (нпр. уколико подметање изврши у односу на оца)”.¹⁹ Мишљења сам да су овакви ставови неприхватљиви, јер се подметање детета од стране мајке не може подвести под кривично дело из члана 192. Кривичног законика. Наиме, логично је да се дете не може подметнути оцу, већ би евентуално мајка могла да подметне дете свом супругу који није отац. Такође, кривично дело из члана 192. Кривичног законика не може да се изврши на начин како се на овом примеру истиче, јер у том случају не би био остварен неопходан услов за постојање овог кривичног дела, а то је да се промени породично стање детета. Наиме, према Породичном закону оцем детета се сматра муж мајке, па то даље значи да ако мајка подмеће дете свом мужу, она му не мења породично стање које је прописано Породичним законом, напротив, оно остаје исто, управо онако како то и прописује Породични закон. То што би у случају да се касније утврди подметање, могао да се води спор око утврђивања-оспоровања очинства ни на који начин не утиче да се таква радња подведе под биће кривичног дела из члана 192. Кривичног законика.

Евидентно је да наведени члан треба преименовати и његове одредбе преформулисати, тако да својом прецизношћу не даје повод за диферентна тумачења и заузимање противуречних ставова. Мишљења сам, да у кривично законодавство Републике Србије у овом домену, треба увести нови члан, који ће се назвати „Наметање очинства”, а који би могао да гласи:

Ко лажним приказивањем или прикривањем чињеница или на други начин доведе до успостављања очинства од стране лица које није биолошки отац детета, казниће се затвором од три до десет година.

Ако је дело из става 1 овог члана учињено из нехата, учинилац ће се казнити затвором од једне до пет година.

Зашто је утемељење оваквог члана у КЗРС, нужно и лако оправдиво. **Прво**, евидентно је да се ради о перфидном кривичном делу почињеном од стране човека. **Друго**, ово дело је на неки начин, иако конфузно и „камуфлирано” наговештено у КЗРС. **Треће**, ради се о флангратном противправном понашању које својом радњом разара жртву/жртве, појединца/појединце, поро-

¹⁹ Зоран Стојановић, Наташа Делић, *Кривично право - посебни део*, Београд, 2013, стр.105-106.

дичне и друштвене вредности. **Четврто**, овде је виност или кривица починиоца, доказива, или на исти или на сличан начин као код других кривичних дела. **Пето** друштвена опасност и штета која се наноси другима је немерљива. **Шесто**, сугерисање, појединих теоретичара, да ово кривично дело не може да уђе у каталог кривичних дела, услед пракси „вађења” починилаца овог кривичног дела на нехат, незнање и полне слободе, је погрешно и несхватљиво у односу на друга кривична дела, јер подстиче друштвену индиферентност уз депласирање основних породичних и друштвених вредности. **Седмо**, сврха кажњавања овог кривичног дела, баш како је прописано, Чланом 42. КЗРС, усмерена је на: „спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела; утицање на друге да не чине кривична дела; изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона”. **Осмо**, висина предложене казне, сасвим је сразмерна учињеном делу и последицама које исто имплицира. Тим пре, јер је потпуно депласирано да у КЗРС, висина казни прописаних за „Кривична дела против имовине” (видети Главу двадесет прву КЗРС), буде изнад оних за „директна дела” против човека, живог, разумног и знајућег, бића, које између осталог, такве законе твори.

У датом контексту, потребно је нагласити, да овде није од пресудног значаја да ли ће учинилац бити осуђен за умишљајно или нехатно кривично дело и да ли ће добити једну, три или више година затвора. Битно је да лице које изврши предметно кривично дело буде осуђено, чиме се, између осталог изражава друштвени прекор за такво понашање, што уједно значи активирање превентивних механизма, да то лице као и друга не чине такво кривично дело. Наравно, нехатни облик, може бити делотворан и у погледу давања малог доприноса у односу на смањивање прељуба у браку и ванбрачној заједници, као карактеристичне и друштвено неприхватљиве „активности” појединаца.

Закључак

Данашње друштво, диктира такав динамични темпо, у коме се човек претвара у робота, безосећајну машину, отуђену од породице, природе и самог себе. Такав појединац несвесно постаје роб - поданичког менталитета, којег у ужем смислу „хране” примитивни и примални нагони за задовољавањем личних потреба, а у ширем смислу глобални геополитички и економски интереси. Садашњи живот и перспективе свесне промене свакодневног живота, детерминисане су речју отуђење. Породичне вредности, идеали у које смо веровали, утопиле су се у колотечину апатичности и безнађа, са конзистентним питањем, шта ћемо сутра? Настају нова и васкрсавају стара злодела. Ништа није свето. Брак и брачна заједница, постају право попрште антагонизама, мржње и нетолеранције. Промискуитет и широко схваћене полне слободе и индолентност друштва, доприносе да се развијају такве социопатлошке и бестијалне појаве, попут „наметања очинства”. Она особа која чини то злодело показује емотивни инвалидитет, а онај који је жртва/жртве доживљава душев-

ну бол, а неретко и душевну смрт. Друштво остаје, неми, инертни посматрач, који аминује ситуацију да „актери” између себе, сами решавају, сложена питања битисања, прихватајући као део обичајног права тобожњу моралну осуду починиоца уз развод брака. Да ли је то довољна сатисфакција за друштво, правду и жртве? Друштвена реакција на злочин мора бити казна, а наметање очинства је перфидни злочин који заслужује казну, која има за циљ да појединци убудуће не чине кривична дела. Зато је наметање очинства по мом мишљењу својеврстан злочин, а злочин не подразумева само повреду тела или имовине, већ што је далеко теже и комплексније, повреду душе, менталног склопа, који је најважнији саставни део човека, живог и разумног бића.

Зато и предлажем, ненаметљиво, преко овог научног рада, да се у кривичноправни систем Републике Србије уведе кривично дело „Наметање очинства”. Но, као скептик, који има аверзију у погледу тога да законодавци читају научне радове ипак, дајем алтернативу. Питање поверења и неговање породичних вредности у данашњој брачној заједници, ипак је ирелевантно. Стога предлажем, да будући родитељи, користе предности регенеративне медицине, преко могућности употребе матичних ћелија, које се још на рођењу узимају из пупчане врпце детета, потом чувају и складиште, а у перспективи могу бити употребљене при обнови органа или ткива, односно лечењу многих болести. Такође, нека форма обавезивања у предбрачном уговору, у писаном или неписаном облику, да ће и брачни партнери дати ДНК узорак, који ће бити упоређен са узорком детета, ма колико била у супротности са начелима поверења у брачној/ванбрачној заједници, може бити од значаја као одвраћајући и превентивни механизам да ова дегутантна појава не узима даљег маха, са свим својим реперкусијама по појединца, породицу и друштво у целини.

Литература:

1. Bowlby, John (1951), *Maternal Care and Mental Health*, Milbank Memorial Fund, New York
2. European Court of Human Rights. Council of Europe. F-67075 Strasbourg cedex
3. IOM (International Organization for Migration) (2003): *Opšti pregled psihološke podrške i usluga pruženih žrtvama trgovine ljudima*, Priština, 2003
4. Bjelajac, Željko (2014): „Alijenacija čoveka u eri naučnotehnološkog razvoja i globalizacije kao uzrok porasta i raznolikosti organizovanog kriminala”, *Kultura polisa*, god. XI (2014), br. 25, Kultura – Polis, Novi Sad, str.385-396.
5. Bjelajac, Željko i Počuča, Milan (2012): „Mesto i uloga religije i porodice u razvoju i prevenciji prostitucije”, u: Željko Bjelajac i Mina Zirojević, ur., *Organizovani kriminalitet-Izazov XXI veka*, Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, str. 243–269.
6. Draškić, Marija (2007): „Osporavanje i utvrđivanje očinstva presudom na osnovu priznanja: Nezakonita praksa beogradskih sudova”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LV, 1/ 2007, str. 120–135.
7. Kecman, Bojana (2007), „Psihosocijalna porodična patologija i delinkventnost”, *Engrami*, vol. 29, br.1-2, januar-jun 2007, Klinika za psihijatriju KCS, Beograd, str. 29-39.

8. Krivični zakonik RS „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014
9. Kuburović, Zorica (2008): „Religija i mladi”, *Religija i tolerancija*, Vol. 7, br.12, CEIR, Novi Sad, str. 217-233.
10. Milić, Aleksandar (2008): „Etiologija nasilja u porodici kao faktor osnovne prevencije, Priručnik za postupanje subjekata zaštite”, Gender centar — centar za jednakost i ravnopravnost polova, Banja Luka, str. 29–30.
11. Počuča, Milan (2010): *Porodično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad
12. Počuča, Milan i Šarkić, Nebojša (2011): *Porodično pravo i porodičnopravna zaštita*, Pravni fakultet Univerziteta Union i JP Službeni glasnik, Beograd
13. Stojanović, Zoran i Delić, Nataša (2013): *Krivično pravo posebni deo*, Beograd, 2013, str.105-106.

Интернет извори:

<http://blog.b92.rs>

<http://www.021.rs>

<http://www.24sata.rs>

<http://www.echr.coe.int>

<http://www.pravoslavni-odgovor.com>

Intrusion of paternity as a specific form degradation of family values and abuse of trust in marriage

Summary: We live in a time full of contradictions, which before the „modern man” puts a number of challenges and temptations. Apathy and disorientation, heartlessness and alienation, contributed to our everyday life are filled with state of uncertainty that is increasingly present in the life of today's man. The wave that swept humanity at the planetary level inevitably draws society into a global crisis of morality, which in the new circumstances affected the family as the basic cell of society, and therefore the marriage as a social, religious and legal union between two people. In this context, there is a degradation of family values, particularly in regard to the abuse of trust in a marriage, which unfortunately was not able to resist the primal instincts that hide the inhuman mechanisms, inappropriate achieved and agreed human civilization standards. In this article I will for reasons of expediency focus on only one segment of deviant behavior, violence, or in marital and non-marital cohabitation and to form the „behavior” of individual mothers, which I have called „the imposition of paternity” and qualified as a modern, perfidious crime without penalty, committed by biological or social female parent of a child (offspring). At the same time trying to point out that selfishness, greed and indolence, represent only part of the symptomatology of mental illness society, where the banal and humanity, and promote the alienation of shares and pathological ambivalence.

Key words: the imposition of paternity, the alienation of man, family values, functional family, dysfunctional family, amorality, criminal offense, criminal justice system